

Waar je wieg staat, bepaalt nog altijd wat je kansen in het onderwijs zijn

PISA-ONDERZOEK De sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs blijft erg groot. Ook dat maakt het Pisa-onderzoek duidelijk, zegt Arthur Lermytte.

Arthur Lermytte
Wetenschappelijk medewerker (op het Pisa-project aan de UGent) en onderwijssocioloog

De Pisa-shock is een feit. Na de bekendmaking van de resultaten van het driejaarlijkse internationaal onderwijsonderzoek van de Oeso heerst grote ongerustheid over het sterk dalende niveau van de leerprestaties van onze leerlingen. De dalende gemiddelde scores voor lezen, wiskunde en wetenschappen wijzen erop dat we er steeds minder in slagen om jongeren vaardigheden in deze domeinen op een effectieve manier aan te leren.

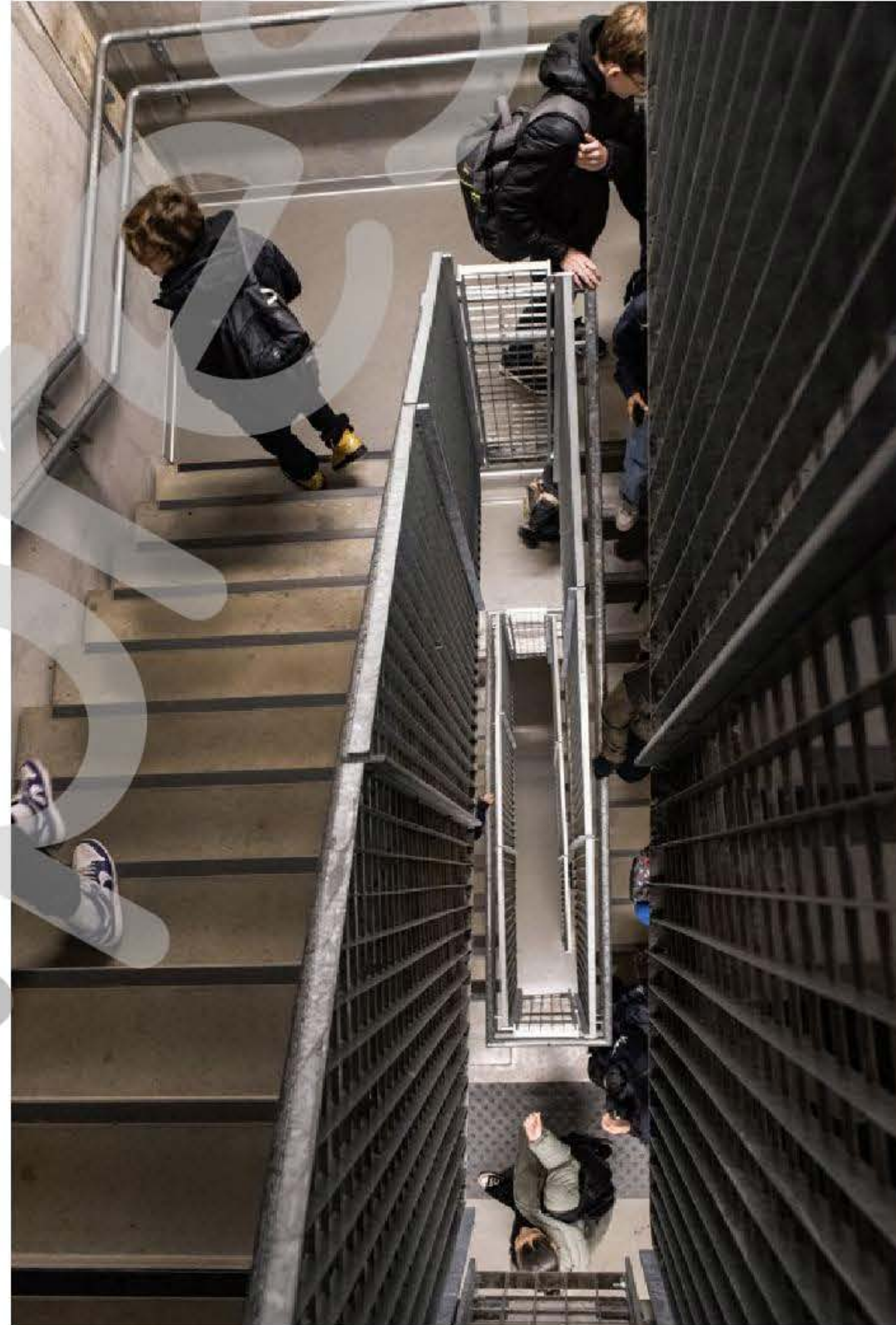
Maar effectieve onderwijssystemen slagen er niet alleen in om gemiddeld hoog te scoren, maar bieden leerlingen met een verschillende sociale achtergrond ook gelijke kansen om zo goed mogelijk te presteren. Over die gelijke kansen blijft het oerverdovend stil in het huidige debat. De Pisa-resultaten tonen nochtans aan dat de sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs erg groot is in vergelijking met andere deelnemende landen.

De impact van de sociaal-economische achtergrond op leerprestaties van leerlingen blijft groot in Vlaanderen. Bijna een vijfde van de verschillen in prestaties wordt verklaard door het sociaal-economisch milieu waarin leerlingen opgroeien. Daarmee is Vlaanderen een van de slechtste leerlingen van de Oeso-klas. Bijna de helft van de leerlingen met de sociaal-economisch minst bevoorrechte thuissituatie haalt, volgens Pisa-standaarden, het basisoniveau voor wiskundige geletterdheid niet. Bij leerlingen uit de meest bevoorrechte sociale milieus bedraagt dit percentage slechts 6 procent. Bovendien wordt de kloof tussen leerlingen uit verschillende sociaal-economische thuismilieus niet kleiner, blijkt uit eerdere Pisa-cycli. De plaats van je wieg bepaalt nog altijd je kansen in het onderwijs. Het moet ons tot nadenken stemmen.

Nog te vaak wordt sociale onderwijsongelijkheid als een wetmatigheid beschouwd waarbij een onderwijssysteem niet kan corrigeren. Maar hoe verklaar je dan bijvoorbeeld dat 15-jarige leerlingen uit de sociaal-economisch minst bevoorrechte milieus in Estland beter presteren voor wiskunde dan 15-jarigen uit de minst gegoede gezinnen in Vlaanderen? Terwijl leerlingen uit de meest bevoorrechte milieus in Vlaanderen en Estland ongeveer dezelfde wiskundescore halen. Zijn de sociaal meest kwetsbare leerlingen in Vlaanderen, om het even grof te stellen, dan dommer dan die in Estland? Dat lijkt me sterk.

Digitale hulpmiddelen

Onderzoek toont aan dat sociale ongelijkheid een complex fenomeen is dat gedurende de hele schoolcarrière van leerlingen speelt. Sociaal kwetsbare kinderen starten met een achterstand in het basisonderwijs en halen die nooit meer in. Integendeel, de sociale kloof wordt alleen maar groter naarmate leerlingen vorderen in het Vlaamse onderwijssysteem. Leerlingen uit gezinnen met een lagere sociaal-economische achtergrond worden in de basisschool geconfronteerd met middenklasse-standaarden die hen vreemd zijn, maar in het onderwijs als vanzelfsprekend beschouwd worden. Ze hebben vaak niet de boeken of digitale hulpmiddelen ter beschikking die de leerkracht verwacht. Ze hebben taalcodes of attitudes (zelfstandigheid, creativiteit) die men in het onderwijs waardeert, thuis niet aangeleerd. Ouders in sociaal kwetsbare gezinnen hebben vaak niet de tijd, middelen of kennis om hun kinderen voldoende bij te staan. Leerlingen met een lagere sociaal-economische achtergrond worden bovendien geconfronteerd

Sociale ongelijkheid werkt de hele schoolcarrière door. © Fred Debrock

De verkeersluwe buurt is ook goed voor de werkmens

Gideon Boie
Docent en onderzoeker faculteit architectuur (KU Leuven).

BIONADEMAFFIA Een sociale en rechtvaardige stadspanning houdt bovenal rekening met de noden van poethulp, schrijft Gideon Boie.

De nieuwe mobiliteitsplannen her en der zijn al bij al beperkt: een knipje hier, een eenrichtingsstraat daar. Toch hebben critici de mond vol van ecodictatuur. Socioloog Wim Van Lancker doet er nog een schepje bovenop en spreekt over de 'bionademaffia'. De maatregelen om het gebruik van de auto in de stad terug te dringen, worden beschouwd als georganiseerde misdaad.

In een antwoord op de kritiek over het 'bakfietsbashen' haast Van Lancker zich om te pleiten voor een inclusieve klimaattransitie. Toch ben ik geneigd om het spookbeeld nog even serieus te nemen. De echo van de volkse achterdocht verdringt namelijk de sociale en inclusieve dimensie van iets

als de verkeersluwe buurt.

De term bionademaffia past goed in de linkse kritiek op de sociale bijziendheid in de stedelijke transitie. Het verwijt is dat de organisatie van verkeersluwe buurten alleen rekening houdt met de middenklasse wiens leven en werk zich vooral in de stad afspeelt. De arbeidende klasse werkt daarentegen op afgelegen industrieterreinen en kan niet zonder auto om het dagelijkse brood te verdienen. Tegelijk zou de aandacht voor publieke ruimte in de weg staan voor de echte noden van de arbeidende klasse, zoals betaalbare woningen.

Leve de oude klassenstrijd

Opmerkelijk in het beeld van de bionademaffia is dat het voorbijgaat aan de goede oude klassenstrijd. De sociale klasse is niet langer de dupe van een bezittende klasse, maar wel van een stedelijke middenklasse die 's och-

tends met de fiets gaat werken en 's middags met een bionade in het park flaneert. De fetisj voor de een is het fobisch object voor de ander. De bionade is de kwalijke voorbode van gentrificatie, speculatie en sociale verdringing. De stedelijke middenklasse krijgt daarbij de schuld van een overheid die in gebreke blijft op het vlak van sociale huisvesting en vrij spel geeft aan de vastgoedmarkt.

De term bionademaffia vormt tegelijk een vergoelijking van de intimidatie en het geweld dat we recent zagen tegen de mobiliteitsplannen in Brusselse gemeenten. Zo nam een woedende menigte in Schaarbeek het recht in eigen handen toen een nieuwe testfase van het mobiliteitsplan in werking trad. Verkeersborden en paaltjes werden losgerukt en voor de trappen van het gemeentehuis gedeponeerd. Politici van (radicaal-)linkse en liberale partijen spraken over een

democratische opstand en keurden zo het geweld impliciet goed. Een terecht bezorgdheid voor armoede valt zo eigenaardig samen met het status quo in de stedelijke politiek.

Maar de gegoede klasse voelt zich evengoed de dupe van de bionademaffia. Voor de bewoners van de groene randstad vormen verkeersknippen en eenrichtingsverkeer de georganiseerde

De term bionademaffia is ook een vergoelijking van de intimidatie en het geweld tegen de mobiliteitsplannen in Brusselse gemeenten

met lagere verwachtingen van leerkrachten. Het samenspel van die elementen leidt tot negatieve effecten op het vlak van studie-engagement en schoolse prestaties.

Watervalsysteem

De kloof met meer bevoorrechte leerlingen wordt nog groter bij de overgang naar het secundair onderwijs. De combinatie van hun achterstand in het basisonderwijs en sociaal bepaalde studiekeuzes leidt ertoe dat leerlingen uit minder bevoorrechte milieus vaker kiezen voor technische en beroepsrichtingen. Sociaal kwetsbare leerlingen die wel 'hoog' durven te mikken, krijgen in aso-richtingen vaker een B-attest dan leerlingen uit meer gegoede milieus die even goed presteren. Via het watervalsysteem komen zij vaak toch in technische of beroepsrichtingen terecht. Door de maatschappelijk verankerde hiërarchische ordening tussen onderwijsvormen zijn keuzes voor die richtingen vaak negatieve keuzes. Leerlingen voelen zich falers en gedragen zich er ook naar: ze worden schoolmoe en hebben geen motivatie meer om zich nog voor school in te zetten. Zeker niet voor een Pisa-test die niet altijd de vaardigheden meet die van belang zijn in hun toekomstige jobs.

Sociaal kwetsbare kinderen starten met een achterstand in het basisonderwijs en halen die nooit meer in. Integendeel, de sociale kloof wordt alleen maar groter

Met deze inzichten in het achterhoofd mag het niet verbazen dat de prestatiekloof tussen 15-jarigen uit de minst en meest bevoorrechte milieus in Vlaanderen zo groot is. De mechanismen die sociale ongelijkheid in de hand werken, tonen bovendien aan dat ingrepen op verschillende vlakken ons onderwijs-

systeem sociaal rechtvaardiger kunnen maken. Eerst en vooral kunnen structurele systeemhervormingen tot gelijkere kansen leiden. Zo toont onderzoek aan dat comprehensieve onderwijsystemen met een uitgestelde studiekeuze in het secundair onderwijs leiden tot minder sociaal bepaalde studiekeuzes en minder ongelijke onderwijsuitkomsten. Een echte brede eerste graad is in het Vlaams secundair onderwijs echter nog lang niet gerealiseerd. Ook flankerend sociaal beleid kan corrigerend werken: door financiële, administratieve en digitale ondersteuning te bieden aan ouders in kwetsbare situaties krijgen leerlingen uit minder gegoede gezinnen meer kansen om hun leermogelijkheden te realiseren.

Politieke keuzes

Individuele leerkrachten kunnen eveneens een verschil maken. Leerkrachten kunnen sociale verschillen compenseren door zich in te leven in de situatie van leerlingen uit minder bevoorrechte thuisomgevingen. Een grotere bewustwording van het eigen middenklasse-referentiekader kan leerkrachten helpen om de behoeften en noden van leerlingen uit minder welgestelde gezinnen beter op te merken en daarop in te grijpen. Kleine initiatieven op school- of klasniveau, zoals boeken in de klas voorzien of cursussen aanbieden aan ouders die digitaal minder geletterd zijn, kunnen al een wezenlijk verschil betekenen. Ook hoge verwachtingen koesteren tegenover alle leerlingen, ongeacht hun achtergrond, is een must.

Inzetten op gelijke onderwijskansen blijft op beleidsniveau natuurlijk een politieke keuze. De afgelopen regeerperiode bleef de politieke aandacht voor de sociale onderwijskloof beperkt. Het houdt ons niet tegen om de vraag te stellen of we een onderwijsstelsel willen waarin sociale afkomst zo sterk de onderwijsuitkomsten bepaalt. Het gebrek aan aandacht voor de sociale onderwijskloof is zorgwekkend in een samenleving die zich als meritocratisch beschouwt. Wanneer gelijke kansen in het onderwijs ontbreken, kunnen prestaties nooit puur op verdiensten gebaseerd zijn. Hoe groter de sociale onderwijskloof, hoe meer je sociale afkomst je positie in de samenleving bepaalt. Is dat de samenleving die we willen?

seerde misdaad die de centrumstad ontoegankelijk maakt. Zo ontstaat een bijzondere alliantie tussen de gegoede klasse en de hardwerkende mens. Gezamenlijk trekken ze ten strijde tegen de verkeersluwe buurt. Voor de een staat de auto symbool voor een vlot verkeer van personen en goederen, met directe toegang, bloeiende handel, tevreden klanten... Voor de ander is de auto een noodzakelijke voorwaarde van sociale productiviteit en de parkeerplaats een vanzelfsprekend deel van de sociale zekerheid.

Alleenstaande moeder

Het fordistische wereldbeeld maakt dat de terechte strijd tegen armoede verstrikt raakt in politieke spelletjes. Neem een ander gezichtspunt in over de gedupeerde klasse en de hele discussie kantelt. Wat als we uitgaan van de alleenstaande moeder die op een en dezelfde dag verschillende jobs en

verantwoordelijkheden combineert? Stedenbouwkundige Eva Kail stelt dat een sociale en rechtvaardige stadsplanning eerst en vooral de noden en verlangens van de poetshulp in rekening moet brengen. Kail is verantwoordelijk voor een gendergevoelige stadsplanning in Wenen.

Ze verdedigt de 15-minutenstad – nog zo'n dada van de bionademaffia – en presenteert dat als een feministische verworvenheid in Wenen. Een alleenstaande moeder die precare arbeid verricht, zich op meerdere adressen per dag moet aandienen en daarna haar kind van school moet afhalen, heeft helemaal geen tijd om zelfs maar 15 minuten te wandelen naar een park. Het park moet aan de achterdeur beginnen, zodat het kind kan spelen terwijl moeder kookt. De spontane ondersteuning van burens stelt haar in staat om nog snel even naar de apotheek te hollen.

Rouwdienst voor onderofficier Gideon Ilani die omkwam bij de Israëlische operatie in Gaza. © Ronen Zvulun

Onderhandelen met het pure kwaad, hoe doe je dat?

GAZA De – terechte – empathie voor de Palestijnse bevolking mag empathie voor de Joden niet uitsluiten, stelt Alain-Laurent Verbeke.

We zijn diep geschokt door het onmenselijke leed dat de oorlog in Gaza veroorzaakt. De dagelijkse beelden van doden, gewonden en dolende burgers raken ieder van ons tot op het bot. Hoewel bijna iedereen het erover eens is dat Israël zich mag verdedigen en Hamasstrijders mag elimineren, stuit de manier waarop dit gebeurt op fundamenteel onbegrip. De reactie lijkt niet proportioneel omdat ze zoveel onschuldige gewone mensen zoals jij en ik treft.

In zijn boek *Bargaining with the Devil* (2010) analyseert mijn Harvard-collega Robert Mnookin de vereisten onder de welke je al dan niet met een duivelse vijand zou kunnen onderhandelen. Hamas beantwoordt aan het beeld van 'pure evil'. Tribalisme: een sterke in group-identiteit diametraal tegenover de andere, de vijand. Demonisering: de ander is puur kwaad, niet alleen door wat ze doen maar ook en vooral door wie ze zijn in hun ziel – als ze er al een hebben. Ontmenselijking: de ander is geen mens, staat buiten de morele orde. Moralisme en eigen gelijk: wij staan aan de juiste kant van de geschiedenis, zijn onschuldig en hebben gelijk. Het doel of jihad is de totale onderwerping aan de islam, van iedereen. De ander is totaal fout op alle vlak. Wat wij verliezen, wint de ander en omgekeerd. Een win-win bestaat niet. Leiders roepen op tot het gevecht in een fanatieke morele en religieuze missie om het kwaad, de Jood, uit te roeien.

Terroristische staat

In de analyse of je met het pure kwaad zoals Hamas kan onderhandelen, stelt Mnookin voor om een SWOT-analyse te maken van de wederzijdse belangen, alternatieven, mogelijke uitkomsten van een deal, kosten op het vlak van tijd, geld, reputatie en de haalbaarheid om een eventueel akkoord ook uit te voeren. Daarbovenop komt de legitimiteitsvraag of het wel moreel acceptabel voelt om met een 'duivel' te onderhandelen. Remember Goethe's Faust. Hoewel je wellicht vaker wel dan niet moet onderhandelen, erkent Mnookin dat er soms geen andere optie is dan het gevecht aan te gaan.

Israël kiest op dit moment voor oorlog in plaats van voor dialoog, om diverse redenen. Vooreerst is Hamas niet zomaar een terroristische organisatie, maar een terroristische staat. Het is 'a state of terror', zowel tegen de eigen bevolking als tegen de Joodse buur. Israël is in oorlog met een buurland dat op 7 oktober is binnengevallen op een ongezien wrede en onmenselijke manier die alle verbeelding tart. Hamas gebruikt de eigen burgers als schild door zich tussen hen te verbergen. Desalniettemin moet Israël er alles aan doen om burgers te sparen.

Israël wordt bedreigd in zijn existentie. De niet mis te verstane boodschap van Hamas is dat elke Jood dood moet. Daarom beroept Israël zich op wettige zelfverdediging.

De Joden zijn in een survival modus gegaan, na een massacre die niet meer is voorgekomen sinds de Holocaust. Zij voelen zich omringd door meer dan twee miljard moslims met een godsdienst die niet-moslims, zeker Joden, als inferieur beschouwt.

Bovendien is het eeuwenoude DNA van de ongeveer 16 miljoen Joodse medemensen bezwaard met herinneringen aan ontelbare pogroms en slachtingen. Daaruit put Israël een fundamentele raison d'être als veilige plek voor alle Joden. Zij zijn overal en altijd uitgespuwd en vervolgd, terwijl zij historisch bekeken geen daden van agressie stellen. Het settlement-geweld in Israël vormt een spijtige zwarte vlek op een Joodse geschiedenis van geweldloosheid.

Er is in België enorm veel empathie en inlevingsvermogen voor de onschuldige Palestijnse slachtoffers. Dat is terecht. Empathie voor de ene mag echter empathie voor de andere niet uitsluiten. De Joodse medemensen verdienen evenveel empathie, respect en begrip voor het onnoemelijke leed dat hen systematisch, structureel en sinds vele eeuwen wordt aangedaan.

De oplossing om het onnoemelijke leed bij onschuldige Palestijnen per direct te doen ophouden, ligt in handen van Hamas

Die destructieve spiraal van geweld moet stoppen. Laten we proberen om vanuit empathie voor beide kampen, meezijdig partijdig en betrokken bij het leed van elk van hen, mee te wegen op het vinden van een andere uitweg dan die van geweld en oorlog.

Een eenvoudige oplossing om het onnoemelijke leed bij onschuldige Palestijnen per direct te doen ophouden, ligt in handen van Hamas. De leiding van de terreurstaat zou in het belang van de eigen bevolking de oorlog die ze zelf begonnen is, kunnen beëindigen door zich onvoorwaardelijk over te geven.

Wie het ernstig en oprecht meent met het welzijn van de Palestijnse bevolking, slacht de onschuldige Joodse burens niet af, gebruikt de tientallen miljarden steun uit het Westen niet om een netwerk van militaire tunnels te graven, plaatst geen commandocentra onder ziekenhuizen en scholen, steelt het geld niet en geeft het niet in handen van een corrupte kleptocratie.

Wie het oprecht meent met het eigen volk, gaat de dialoog aan met de burens en gebruikt het geld van het Westen om scholen te bouwen, ziekenhuizen, woningen, om een vredevolle economie op gang te trekken. Gaza zou een bloeiende kleine staat kunnen zijn, een 'state of peace'.

Alain-Laurent Verbeke
Gewoon hoogleraar KU Leuven